

РОЖКОВА Л. І.
Кандидатка історичних наук, доцентка,
Сумський національний аграрний університет
(м. Суми, Україна)

**ОСОБЛИВОСТІ ВІЙСЬКОВОГО НАВЧАННЯ ТА БОЙОВОЇ
ТАКТИКИ
УКРАЇНСЬКИХ СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ МЕМУАРНИХ ДЖЕРЕЛ)**

До зброї! До зброї, стрільці!
Товарищів рідних згадайте,
Що мріють про волю в холодній землі, -
Всі сили до бою з'єднайте!
Вільгельм Франц Габсбург-Лотаринзький
(Василь Вишиваний, 1895-1948)

Ідея військового навчання (вишколу) молоді зародилася за кілька років перед світовою війною. Його розпочали здійснювати у шкільних і університетських гуртках. Восени 1911 р. у Львові з ініціативи студента філософського факультету Івана Чмоли (згодом командир першої сотні УСС) було створено військовий гурток «Пласт», до його складу входили як хлопці, так і дівчата. Одна із засновників «Пласту», Олена Степанів, яка керувала окремою жіночою четю, а пізніше-хорунжа УСС, писала у спогадах: »Крім в'язання вузлів, пластового ходу, сигналізації – училися ми стріляти з револьвера, пізнавати систему кріса Манліхера (гвинтівка, створена австрійським зброярем Фердинандом Манліхером 1896 р., мала швидкострільність до 50 пострілів на хвилину без прицілювання – Л.Р.), таборувати ... Багато уваги приділялося і спортивним вправам». Крім теоретичних курсів, члени створеного 1912 р. «Українського стрілецького товариства» організовували підготовку молоді, розробляли військову термінологію, видавали підручники з військової справи. Ідею військового вишколу пропагувала газета «Запорозькі Вісті».

У серпні 1914 р. за закликом Головної Української Ради почалося формування полків українських добровольців – Українських Січових Стрільців. Випускник Рогатинської гімназії Йосип Гірняк, який разом із молодшим братом Володимиром доєднався до Легіону влітку 1914 р., згадував про початок підготовки стрільців: «Усіх нас, рабів Божих, поділили на рої, чоти, сотні, курені та стали навчати військової премудрості: дотримувати в поході кроку та віддавати шану командирам». Новобранцям видали рушниці Верндля (однзарядна гвинтівка зразка 1867 р. системи австрійського винахідника Йозефа Верндля).

Влітку 1914 р., в умовах формування легіону, окрім, нестачі матеріальних засобів (амуніції, обмундирування, продовольства, санітарного забезпечення тощо), давалися взнаки гостра нестача підготовлених

військових інструкторів. Перший склад легіону становив 2000 стрільців, озброєних, переважно, гвинтівками Верндля і, частково, гвинтівками системи Маузера (розробка німецьких зброярів). Під час літньо-осінньої кампанії 1914 р. УСС стримували наступ московських військ у Карпатах та Закарпатті. За задумом австрійського командування, стрільці, поділені на підрозділи, мали виконувати диверсійні операції у тилу ворога – знищувати залізничні шляхи, мости, засоби зв'язку, склади, ворожі штаби. Однак, через відсутність належної підготовки здійснити цей план не вдалося. У жовтні 1914 р. сотні УСС наступали в авангарді німецько-австрійських військ і відіграли вирішальну роль у битві, тим самим зірвали плани просування ворожих військ на Берлін. У березні 1915 р. був створений Кіш – запасна формація УСС, він займався набором поповнення на території Галичини, залучався до культурно-освітньої роботи, а також Вишкіл УСС – формація Легіону, його головним заданням полягало у військовому навчанні новобранців та стрільців, які поверталися до війська після одужання від поранень та хвороби. Про першу зустріч зі стрільцями Мирон Тарнавський, який на той час командував батальйоном у складі австрійської армії, згадував: «Ще перед тим довелося читати в часописах про Український Легіон, але коли маю бути щирий, ніколи не думав я, що справді серйозне військо. – От штучка Австрії, подумана на те, щоби мати пропагандивний матеріал посеред мас великої України... Але вже в Болехові, на підставі різних оповідань, прийшлося мені трохи змінити думку про українську формацію». Особливо ефективною була служба стеження (військова розвідка) УСС, яка входила до складу 130-ї австрійської бригади. Стрілецька стежа, маневруючи поблизу ворожих позицій, добувала цінні дані про сили ворога. Найбільше січові стрільці відзначилися у боях на горі Маківка, ключового пункту оборони австрійської Південної армії, бо не давала можливості російським військам пробитися до Славська.

Під час битви неподалік села Семиківці на р. Стрипі (сучасна Тернопільщина) у вересні–жовтні 1915 р. січові стрільці виявили не лише хоробрість, але і кмітливість, що здивувало майбутнього головнокомандувача Української Галицької Армії М.Тарнавського «Щоби здержати навалу москалів, що лавиною котилася на наші окопи, двоє стрільців схопили скоростріл (кулемет – Л.Р.) і вискочили з окопу, щоби бічним вогнем перетяти ворогу дорогу. Але що на лінії стрілу терен легко підносився, а добігти до вигіднішого місця не було можливо, то стрільці без хвили вагання спорудили інструмент, що аж здивував мене своєю дотепністю. Один із них злегка нагнувся і при допомозі другого насадив на свої плечі скоростріл. Другий як стій наложив ленту – і як за тріскотить першому над головою!... Вперше доводилось бачити таке дивовижжя та подивляти стрілецьку вигадливість».

Від початку створення Вишкіл належав до Коша УСС, а з листопада 1915 р. став окремою формацією. Дислокувався у селі Розвадів (поблизу Стрия, Львівщина), у Рогатинському повіту (сучасна Івано-Франківщина). У

січні 1916р. командувачем Вишколу УСС призначили отамана Мирона Тарнавського. Серед добровольців були юнаки, молодші 18 років – «...хоч і вгиналися під крісом і наплечником, силкувалися на бадьорі настрої». Нестача фізичної сили та військового досвіду врівноважувалася високими ідейними мотивами добровольців. Вишколом стрільців займалися німецькі, австрійські та угорські офіцери, а загальне керівництво здійснював підполковник принц Оскар Гогенцолерн, який особисто брав участь у найскладніших вправах: «Часом вишукував зумисно якесь болото, казав туди лягати стрільцєві і звідти прицілюватися. Коли стрілець мимоволі показував нехїть намокати брудною баюрою, принц Оскар лягав поруч нього і спокійно поправляв позицію...». Метою вишколу було навчити новобранця стати самостійним вояком. Інтенсивні заняття тривали 6-7 годин на день. Підстаршини закінчували двохмісячний курс, старшини - проходили додатковий курс навчання. Згадуючи вишкіл, М.Тарнавський подекуди відзначав недоліки, критикував стрільців за недбале ставлення до військового навчання. «...Неохотно ставився він до муштри, коли вона задовго, на його думку, тривала. Він любив виправляти півгодини, а годину співати пісень». Порівнюючи військовий хист українців з німецькою армією, М.Тарнавський зазначає, що українці програвали у військовому мистецтві. «Бракувало йому (стрілецтву – Л.Р.) того властивого, наприклад, німцям, замилювання до педантичності, смакування в подробицях воєнного «мистецтва для мистецтва». Зате ці недостачі доповнювала палкість, ідейність, і як, виказувалося у скрутних хвилинах у вогні, повна погорда для смерті, відчайдушність».

Цікаві міркування висловлює М.Тарнавський про особливості національного характеру українського вояка. «Німецька форма вишколу не зовсім підхожа психіці нашого вояка. Схематична фабрикація «думаючої машини» противилася його індивідуалізму...». Цей метод був ефективним у німецькому війську під час важкого бою. «Тоді вояк був лише машиною..., що набивав кріса, стріляв і біг на приказ». Але для навчання українського вояка потрібно враховувати особливості національної ментальності. За таких умов, на думку генерала, вишкіл на основі досвіду передових армій з урахуванням українських традицій, сприятиме створенню боєздатного війська. Військовий вишкіл Галицько-Буковинського куріня УСС продовжувався і під час оборони Києва від більшовицьких військ М.Муравйова: у лютому-січні 1918 р. стрільці опановували тактику вуличних боїв, вдосконалювали гранатометання, оскільки гвинтівки виявились малопридатними. Як згадував хорунжий Корпусу Київських Січових Стрільців і четар УГА Іван Вислоцький, «праці було багато – не було часу на роздуми. Ми вставали дуже рано, по сніданні була муштра, відтак обід і часто служба в будинку Центральної Ради, або стежа в місті, відтак старшинське зібрання, часто зібрання Стрілецької Ради».

Бойовий досвід Українських Січових Стрільців має важливе значення для формування сучасного українського війська.